

Kiviks kapell

Lunds stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Åsa Eriksson Green 2021-12-10

Omslagsbild: Kiviks kapell ligger nedanför Kiviks marknadsplats, mellan Kivik och Vitemölla.
Flygfoto från sydost i februari 2016, Lunds stift.

Kiviks kapell

Kiviks församling, Österlens kontrakt, Lunds stift, Vitaby socken, Hjälmared 9:76, Simrishamns kommun, Skåne län och landskap

Beskrivning och historik

Kyrkomiljö

Kiviks kapell ligger inbäddat i en talldunge nära stranden i norra utkanten av Kiviks fiskeläge, längs med vägen mot Vitemölla. En grusgång, markerad av en allé av björkar, leder besökaren fram till kapellet. Tomten är sandig och naturlig och stiger i nivå i väster så att byggnaden delvis är byggd i souterräng. Söder om kapellet ligger en meditationsplats omgärdad av plockstensmurar. I öster står en hög klockstapel i svarttjätat trä med tälttak. Klockstapeln som kröns av ett kors kommunicerar tydligt platsens funktion. Bakom kapellet tornar sanddynerna upp sig och nivåskillnaden mellan hav och de ovanvarande kullarna är påtaglig. Norrut tar sandiga marker vid och närmast i söder ligger en äppelodling. Omgivningarna har inte förändrats märkbart sedan mitten av 1900-talet då kapellet uppfördes. Kivik finns för första gången omnämnt som fiskeläge, då med skrivningen Kywig, år 1532. Fiskelägets utbredning så som det framgår av karta från 1865 är registrerad fornlämning. Före 1562 ska det ha funnits ett kapell i fiskeläget, uppfört av tyska köpmän inom Hansan. Äldsta skriftliga belägg för Vitemölla fiskeläge, strax norr om kapellet, är 1610. Fiskelägestomten, enligt utbredning så som den framgår av lantmäterikarta från 1818, är registrerad fornlämning. I

närområdet kring Kiviks kapell finns lämningar efter ålafisket, pestkyrkogård och en tidigare, strandnära plats för Kiviks marknad.

Kapellet

Kiviks kapell uppfördes som kyrkorum och församlingshus under andra världskriget och invigdes i juni 1941. Kyrkoherden i Vitaby och Södra Mellby, Magni Andersson, tog initiativet till kapellet när behov av en möteslokal uppstod i de båda närbelägna fiskelägena Kivik och Vitemölla. Som så många andra kapellbyggen vid den här tiden var det ideella krafter, insamlingar och donationer som möjliggjorde bygget. Tomten, som tidigare varit del av fastigheten Hjälmaröd 9, skänktes av ägarna. Den Kiviks-födde arkitekten Helmer Persson skall ha upprättat ritningarna utan kostnad. Kapellet byggdes sedan av ideella krafter av skänkt virke och kompletterades med en klockstapel 1946-47. Byggnaden består av två plan/våningar varav en inredd källarvåning. Kapellrummet upptar större delen av huvudvåningen och nås via en hög utvändigt stentrappa. Rummet är rektangulärt utan markerat kor och taket är öppet upp inock. År 2012 byggdes kapellets kor om. Orgel, knäfall, altare och sakristia togs bort och istället byggdes förvaringsutrymmen bakom två skärmväggar. År 2015 renoverades källarplanet och bland annat tillskapades en entré i norr.

På kyrkotomten finns en meditationsplats omgiven av kallmurar av plocksten. På kyrkotomtens nordöstra sida finns också en klockstapel.

Exteriör

Kapellets östra gavel och entré är vänd mot havet. En brant, murad och putsad trappa leder upp till ett glasat dörrparti som utgör huvudingången. Byggnadens fasader är klädda med vitmålad lockpanel som avslutas mot en brädklädd takfot. Kapellet har fyra fönsteraxlar på långsidorna, norra respektive södra fasaderna. Fönstren har träbågar med en luft, med vardera tjugo spröjsade rutor med enkla glas. Samtliga fönster har foder av smala brädor där över- och underliggare skjuter något utanför fodren på sidorna. Både fönsterbågar och foder är målade i en gråblå kulör, det finns spår av en dovt grön kulör under det blå. Vid

byggnadens västra gavel finns en tillgänglighetsanpassad entré. En grusad ramp med en svartmålad handledare i järn, anlagd 2011, leder upp till en enkel, vit dörr som öppnar sig direkt in i kapellet. Centrerat i gaveln är också ett stort, korsformat fönster med karm av stål. I gavelpartiet i öster finns tre kopplade fönster om vardera två lufter, indelade i sex rutor. Källaren, som delvis ligger i souterräng, är murad av tegel och putsad i en mörkgrå kulör. På var långsida i källarplanet finns glasade dörrpartier som tillkommit under den senaste tioårsperioden. Fönstren i källarplanets södra fasad består av en luft med tolv spröjsade rutor vardera. Källarplanets norra fasad har enlufts-fönster med nio spröjsade rutor. Fönstren har enkla glas och lösa innerbågar. Byggnaden täcks av ett sadeltak med fasettformade eternitplattor. På norra takfallets östra del finns en skorsten murad av tegel.

Kapellets interiör. Till vänster utblick från entrén mot koret i väster, observera det korsformade fönstret i korväggen som tillåter dagsljuset att kontrastera till det skuggade koret. Till höger utblick från koret mot entrén.

Interiör

Kapellet upptar större delen av huvudvåningen. Mellan kyrkorummet och entrén finns ett enkelt vapenhus med RWC samt trappa till övervåningen respektive källaren. Kapellrummet är långsmalt och traditionellt uppbyggt. Golvet är lagt med smala, lackade brädor. Väggarna är klädda med porösa träfiberskivor som vitmålsats. Takstolar med korslagda sparrar håller upp innertaket som, likt väggarna, är klätt med träfiberskivor. Takstolarna är av trä och målade i en

rödbrun kulör. Takstolstassarna vilar på tjockare väggpartier som finns mellan varje fönsteraxel, dessa är inbyggda i väggbeklädningen och därför inte besiktningsbara. Möbleringen består av lösa stolar som sannolikt tillkommit inom den senaste tioårsperioden. Stolarna är ordnade i två kvarter på var sida om en mittgång som täckts av en grå gångmatta. Genom korväggen silas nu dagsljuset in genom det korsformade fönstret vars stomme utgörs av stålbalkar. I koret täcker två skärmväggar det norra respektive det södra hörnet. Här har förrådsutrymmen byggts vilka täcks av skjutdörrar som målats i en liknande rödbrun kulör som takstolarna.

Inredning och inventarier

Altare

Det finns inget altare i kapellet. Ett träbord inlånat från Södra Mellby kyrka används som altarbord.

Dopfunt

Direkt norr om entrén till kapellrummets finns ett enkelt, flyttbart bord i ek med höj- och sänkbara ben. På detta står en dopskål i keramik, tillverkad av keramikern Louise Ebbmar, som även tillverkat kapellets nattvardskeramik. Dopskålen är alltid fylld med vatten och används även som vigvattensskål.

Bänkinredning

Lösa stolar, de flesta med stoppade sitsar och ryggstöd utgör sittplatser. Stolarna är ordnade på ömse sidor om mittgången som två kvarter. Den ursprungliga stolsinredningen utgjordes av nätta stolar i ek med flätade sitsar.

Orgel

Den ursprungliga orgeln togs bort i samband med att koret byggdes om år 2012. Idag finns ett piano i kapellets kor.

Klockor

Klockstapeln är en fristående konstruktion med svarttjärad restimmerstomme, täckt av ett enkelt sadeltak. Den tillkom 1946-47 och renoverades 2020.

Övrigt

Ingen predikstol, altaruppsats eller altarring finns i kapellet.

Kyrkotomt

Kyrkotomten är en naturtomt med för platsen naturligt förekommande träd och buskar. Gjutna cementstolpar vittnar om ett tidigare staket runt tomten. En grusgång, kantad av en björkallé, leder besökaren fram till kapellet. Gången

fortsätter längs kapellets södra sida till baksidan i väster till en tillgänglighetsanpassad entré. Tomten är sandig och naturlig och stiger i nivå i väster. På kyrkotomtens södra del finns en meditationsplats i form av en cirkel vilken avgränsas av plockstensmurar. Meditationsplatsen kom till 2011. På kyrkotomtens östra del står kapellets klockstapel.

Karaktärisering

I likhet med många av tidens kapellbyggen möjliggjordes Kiviks kapell av ideella krafter, insamlingar och donationer. Kapellet speglar utvecklingen inom Svenska kyrkan där alltfler, till moderkyrkan kompletterande, kyrkobyggnader (kapell, småkyrkor, stadsdelskyrkor) uppfördes på orter där man tidigare inte haft en egen gudstjänstlokal. Kiviks kapell bär till form och rumslig organisation likheter med frikyrkor och bönehus. Under 1900-talets senare del, i samband med att alltfler fick semester, etablerade sig statskyrkan på platser som var populära för stadens semesterfirare, ibland var det rena friluftskyrkor och ibland, som här, i en egen, egenfinansierad och enkel byggnad. Det handlade om att vara en tillgänglig kyrka i det alltmer sekulariserade samhället.

Enkla former och material präglar byggnaden både exteriört och interiört. Den ursprungliga inredningen, liksom senare tillägg, vittnar om hur kyrkorummets användning förändrats över tid. Den naturpräglade tomten, på gränsen mellan hav och land är också en viktig del i hur kapellet upplevs.

Att tänka på

- Förändringar i den omkringliggande miljön bör göras varsamt så att kapellets naturnära placering på gränsen mellan hav och land även får utgöra en del av kapellets och platsens karaktär.
- Vid renovering och ändringar bör kapellets enkla karaktär beaktas så att denna inte förvanskas genom ovarsamma tillägg och nya material.
- Inredning som ursprungligen hört hemma i kapellet, såsom altare, ambo, stolar m.m. är viktiga att bevara i byggnaden för att man ska förstå hur denna och verksamheten har utvecklats.

Skydd

Kyrklig kulturmiljö enligt 4 kap KML, tillkommen efter utgången av 1939 och omfattas inte av tillståndsplikt enligt 2§.

Kiviks kapell ligger inom kulturmiljöstråken *Per Albin-linjen* och *Ålakusten* samt området *Andrarum-Kivik* som utpekats som särskilt värdefull kulturmiljö i Kulturmiljöprogrammet för Skåne län.

Källor och litteratur

Det moderna kyrkobyggandet i Lunds stift, Regionmuseets rapport 2016:44.

Sockenkyrkorna – kulturarv och bebyggelsehistoria, Riksantikvarieämbetet, 2008.

Skåne, Landskapets kyrkor, red. Markus Dahlberg, Riksantikvarieämbetet, 2015.

Österlen 1996. Årsbok från den samlade hembygdsrörelsen på Österlen. Simrishamn. Artikel s 75: *Det förtida Kivik* av Bo-Gustav Rafstedt.

Lunds stifts julbok 1941. Ur stiftskrönikan, s. 158-176 av Gunnar Forkman

Skånes kyrkor 1050-1949, Claes Wahlöö, Domus Propria.

Internet

Riksantikvarieämbetets fornlämningsök. Websida besökt 2017-07-10:
<http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>

Länsstyrelsens kulturmiljöprogram för Skåne; särskilt värdefulla kulturmiljöer. Websida besökt 2017-07-07:
<http://www.lansstyrelsen.se/skane/sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/landskapsvard/kulturmiljoprogram/sarskilt-vardefulla-kulturmiljoer-i-skane/tomelilla/Pages/Andrarum-Kivik.aspx>

Kiviks församlings hemsida om Kiviks kapell:
<http://www.kiviksforsamling.se/kiviskapell/?m=201202>. Websida besökt 2017-09-13

Övriga uppgifter

Inventeringsdatum: 2017-08-31

Fältinventering: Åsa Eriksson Green

Rapportsammanställning och foto: Åsa Eriksson Green

Granskning: Kerstin Börjesson och Maria Sträng, Regionmuseet Kristianstad.

Färdigställd: 2017-09-22, reviderad 2021-12-10

